

ANADOLU'NUN ESKİ SAKİNLERİNDE BÜYÜK AZI DIŞLERİNİN AŞINMASI¹

Ön Rapor

Dr. MUZAFFER SÜLEYMAN ŞENYÜREK

*Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi
Antropoloji Doçenti*

Prehistorik insanların ve bugünkü iptidai kavimlerin dişlerinin bariz surette aşındığı iyice bilinmektedir. Toprakla karışık gıda maddeleri yiyen prehistorik ve iptidai kavimlerin tersine, çok medeni kavimlerde, dişler, aynı processus'e tâbi olmakla beraber, gıda maddelerinin ve yemek usullerinin incelmeye neticesinde, daha az aşınır. Mamafih, Broca'nın (1879) söylediği gibi, bir diş maddesi ne kadar sert olursa olsun, neticede, karşılıklı dişlerin öğütücü faaliyeti ve çignenen gıdanın yıpratıcı tesiriyle, aşınmağa mütemayildir. Fakat yukarıda da söylediğimiz gibi muhtelif kavimlerde aşınma derecesi farklıdır.

Aşınmanın yaşla ilerlediği umumiyetle bilindiğinden, diş aşınması kafataslarının yaşlarının tahmini hususunda kullanılmıştır. Mamafih, Ashley - Montagu'nun (1938) dediği gibi, kafataslarının yaşlarının tâyini işinde şimdiye kadar en büyük dikkat dikişlerin kapanmasına çevrilmiştir ve diş aşınmasının dikişlerin kapanması hâdiseşi ile ve yaşla olan münasebeti oldukça ihmal edilmiştir. Böylece, Anadolu'nun eski sakinlerinin hayat süresi konusu üzerindeki bir araştırma (Şenyürek, 1947) esnasında, kafatası yaşlarının tâyini işinde aşınmaya ne dereceye kadar itimat edilebileceğini öğrenmek maksadıyla diş aşınması ile yaş arasındaki münasebetin araştırılmasının faydalı olacağını düşündüm. Bundan önceki etüdümdede (1947) bildirdiğim gibi, epiphysis'lerinden faydalanılan iki fert hariç, kafataslarının yaşları yalnız dişlerin çıkış safhaları

¹ Bu rapor 1948 yılında 15 - 23 Ağustos tarihleri arasında Belçika'da Brüksel şehrinde toplanan üçüncü Milletlerarası Antropolojik ve Etnolojik Bilimler Kongresinde okunmuştur.

ve diğışlerin durumu vasıtasıyla tesbit edilmiştir. Diğ aşınması sadece bunun ilerleyişinin yaşla olan münasebetini tetkik etmek maksadiyle kaydedilmiştir ve yaş tâyininde kullanılmamıştır.

Bu etüdde muhtelif mevkileden gelen² ve Kalkolitik çağdan Alışar höyükde Bizans çağının sonuna kadar geçen zamanı³ temsil eden, ferdi yaşları malûm 87 kişinin bakiyeleri tetkik edilmiştir. Ayrıca kâhillere ait tecrid edilmiş çenelerle veya yaşları tayin edilemeyen kafatası parçalarıyla temsil edilen 18 ferdin bakiyeleri de tetkik edilmişse de bunlar şimdiki rapora dahil edilmemiştir.

Bu araştırmada yalnız dişlerin çiğneme yüzlerine tesir eden occlusal aşınma kaydedilmiş ve mücavir dişler arasındaki interproximal aşınma tetkik edilmemiştir. Her büyük azı dişinin (Moler—Molaire) çiğneme yüzü üzerindeki aşınma derecesi ayrı olarak kaydedilmiştir. Bu etüdde kullanılan aşınma tasnifi küçük bir tadil ile, sistemi Campbell (1925-1939), Drennan (1929) ve Shaw (1931) tarafından da kullanılan, Broca'dan (1875-1879) alınmıştır ve aşağıdaki gibidir :

I — Aşınma yoktur. Dişcikler (cusps) sivridir.

II — Yalnız mine (substantia adamantina) aşınmıştır ve dentine henüz daha meydana çıkmamıştır.

III — Dişcikler bazı dentine adacıkları meydana çıkacak kadar aşınmışlardır.

IV — Taç daha fazla aşınmış ve dentine tamamen meydana çıkmıştır.

V — Aşınma dişin boyun kısmına kadar gelmiştir ve taç tamamen kaybolmuştur.

1 ve 2 numaralı tablolar herbir daimi büyük azı diği üzerindeki aşınmayı ve bunun, her iki cinsde, yaşla olan münasebetini göstermektedir. Bu tablolarda hiç bir büyük azı grubunda fert sayısının 87'ye müsavi olmadığı görölmektedir. Bu bazı çenelerde bir veya daha fazla büyük azının bulunmamasından ileri gelmektedir.

² Tetkik edilen iskeletler şu mevkilerden gelmektedir : Alhatlıbel, Alaca höyük, Karahöyük, Karaoğlan, Kumtepe, Kusura, Maşat höyük, Pazarlı, Samsun bölgesi ve Tilkitepe. İki mevki hariç, bu mevkilerden gelen materyelin hepsi hayat süresi üzerindeki etüdde (1947) tetkik edilmiştir.

³ Yani takriben M. ö. dördüncü bin yılın son kısmından, Alışar höyükde Bizans çağının sona erdiği, M. s. on birinci yüzyıla kadar.

Gençlerde tabiatıyla bir veya iki büyük azı henüz daha çıkmamıştır ve kâhillerde de bir veya daha fazla büyük azı, ölümden evvel veya sonra, düşmüştür.

Materyelin takdimini kolaylaştırmak maksadiyle, bu raporda dikkatimizi bütün serideki diş aşınması ile yaş arasındaki münasebete tahsis edeceğiz. İlgili diğer problemler (çağ, cins) bu konu üzerinde hazırlanmakta olan daha mufassal bir raporda münakaşa edilecektir.

Şimdi yaş gruplarını ayrı ayrı ele almak suretiyle 1 ve 2 numaralı tabloların tetkikine geçebiliriz.

7-12 arasındaki yaşlar : 12 yaşına kadar, ki bu sırada ikinci büyük azı çıkışını tamamlamaktadır, mevcut birinci büyük azıların çoğu ya hiç aşınmamıştır veya sadece bunların mineleri yıpranmıştır. Üzerinde birkaç dentine adacığı meydana çıkmış olan numuneler, görünüşe göre, nadirdir.

13-20 arasındaki yaşlar : Bazı birinci büyük azı dişlerinde yalnız mine aşınmışsa da birkaç dentine adacığının meydana çıkması hali daha sık görülür. İkinci büyük azı ya hiç yıpranmamıştır veya bunun sadece mine'si aşınmıştır.

21-40 arasındaki yaşlar : Birinci büyük azılar en çok III'üncü, daha seyrek olarak IV'üncü ve daha da ender olarak (yalnız bir numunede) V'inci dereceden aşınma göstermektedir. İkinci büyük azı dışında ya sadece mine aşınmıştır, yahut bazı dentine adacıkları meydana çıkmıştır. Bu ikinci hal birinciden daha sık görülür. Diğer taraftan, IV'üncü derece aşınma nadiren görülür. Akıl dişleri (üçüncü büyük azı dişi) ya hiç yıpranmamıştır yahut bunların yalnız minesini aşınmıştır. Bunlardan bazılarında bir miktar dentine meydana çıkmıştır, fakat yalnız bir tek akıl dişi IV'üncü derece aşınma göstermektedir.

41-60 arasındaki yaşlar : Bazı birinci büyük azıların III'üncü dereceden yıpranma göstermesine karşılık, ekseriyet IV ilâ V'inci dereceleri arz etmektedir. İkinci büyük azılar ancak nadiren II'inci, en çok III'üncü ve yine nadiren IV ilâ V'inci aşınma derecelerini göstermektedir. Akıl dişlerinde, numunelerin yarısında veya yarısından fazlasında, yalnız mine yıpranmıştır. Bunların mütebakisi III-IV'üncü aşınma dereceleri göstermektedir, fakat sonuncusu (IV) nadirdir.

61 yaşını geçmiş olanlar : Elimizde maalesef ancak birkaç yaşlı numune mevcut olduğundan, bu yaş grubundaki aşınmanın şiddeti hakkında kat'i birşey söyleyemeyeceğiz. Evvelce de (1947) işaret ettiğim veçhile, eski Anadolu halkının ortalama ömrü bugünkü medenî insanlarınkinden daha kısa idi ve bunların yalnız küçük bir kısmı ihtiyarlayıncaya kadar yaşayabiliyordu. Binaenaleyh, serimizde yaşlı numunelerin az olması hayret uyandırmamaktadır. Fakat mevcut materyel nazarı itibara alınırca, birinci büyük azı dişlerinin IV - V ve ikinci büyük azıların da nadiren III ve daha çok IV'üncü aşınma dereceleri gösterdikleri görülür. Üç akıl dışından biri II ve ikisi de III'üncü aşınma derecesi göstermektedir.

Yukarıda verilen izahat, yaş grupları bazan birbiri içine geçmekle beraber, umumiyetle aşınmanın yaşla arttığını göstermektedir. Bundan başka aşınmanın, tahmin edilebileceği gibi, birinci büyük azı dışından üçüncü büyük azıya doğru azaldığı görülmektedir.

T.D. Campbell de (1939) aşınma ile yaş arasındaki münasebeti gösteren iki tablo neşretmiştir (Campbell, 1939, tablo 1 ve 2). Campbell'in tablolarının tetkiki de aynı neticeyi vermektedir. Yani, aşınmanın şiddeti yaşla artmakla beraber, ferdi tenevvu ve yaş grupları arasında birbiri içine geçme hâdiseleri de mevcuttur. Bu ferdi tenevvu (variation) ve grupların birbiri içine geçmesi hâdisesi yaş tâyininde kat'i bir miyar olmak bakımından aşınmanın kıymetini tahdit etmektedir. Fakat bu yalnız muhtelif yaş gruplarında müşterek olan aşınma derecelerine şamil olacaktır. Diğer taraftan, muayyen bir yaş grubunda başlayan yahut bundan evvelki veya sonraki bir yaş grubuna mahsus olan aşınma safhaları bir kafatasının yaşı hakkında bize yine umumî bir fikir verebilir. Meselâ, bu seride II'inci aşınma derecesi gösteren bir birinci büyük azı dışı 20 yaşından genç bir ferde işaret edecektir. Diğer taraftan, IV'üncü aşınma derecesi gösteren bir birinci büyük azı 20 yaşını geçmiş ve V'inci safhayı gösteren bir birinci büyük azı da 20 ve, daha büyük bir ihtimal ile, 40 yaşını aşmış bir ferde işaret edecektir. Diğer bir tabirle, kafataslarının yaşlarının tâyininde umumî bir tahmine varmak hususunda aşınmadan bir dereceye kadar istifade edebiliriz. Diş aşınması, çok kırık kafatasları, kâhillere ait tecrit edilmiş çeneler ve inkişafını tamamlamış fakat tecrit edilmiş büyük azı dişleri gibi kullanabileceğimiz başka

miyarların bulunmadığı hallerde yaş tayini hususunda bilhassa faydalı olabilir.

Aşınmayı yaş tayini işinde kullanırken gözönünde tutulması gereken başka bir nokta daha vardır. Aşınma derecesinin büyük ölçüde gıdanın mahiyetine tâbi olduğu bilinmektedir. Toz toprakla karışık gıda maddeleri kullanan prehistorik ve iptidaî kavimlerde dişler çok aşınmağa mütemayildir. Diğer taraftan daha temiz gıda maddeleri kullanmaları ve yemek hazırlama usullerinin terakkisi dolayısıyla, medenî insanların dişleri pek az aşınma temayülü gösterir. Yani dişlerin yıpranma derecesi büyük ölçüde kültüre tâbidir. Bunun önemi aşikârdır, zira bu herhangi bir insan topluluğu için tesbit edilen bu standart'ın bütün insanlara, farklı kültürlerle sahip olan kavimlere tatbik edilemeyeceğini gösterir. Müteveffa Dr. Hrdlicka'nın (1939) işaret ettiği gibi, diş aşınmasının bir yaş miyarı olarak kullanılabilmesi için evvelâ tetkik edilecek grupta, canlılarda veya kafatasları üzerinde, diş aşınmasının yaşla olan münasebetini tayin etmek gerekir. İskeletler mevzuubahis olunca, gençlerde diş aşınmasının epiphysis'lerin kapanış ve dişlerin çıkış safhalarıyla ve kâhillerde de symphysis pubis'deki değişiklikler ve dikişlerin kapanış durumları ile olan münasebetleri tesbit edilmelidir.

Netice

Büyük olmamasına ve hususiyle muahhar arkeolojik çağların birkaç fertle temsil edilmesine rağmen, tetkik edilen seri bize yine bazı faydalı işaretler göstermektedir.

Umumî olarak, aşınmanın şiddeti yaşla artar. Ferdî tenevvu (variation), yaş gruplarının birbiri içine geçmesi hâdisesi ve kullanılan gıdanın mahiyetine tâbi olması keyfiyeti, yaş tayininde kullanılabilir kat'i bir miyar olmak hususunda, aşınmanın kıymetini tahdit ederlerse de, bahis mevzuu olan bir insan topluluğunda yaşla olan münasebeti tetkik edilmiş olmak şartıyla, diş aşınması, hiç olmazsa bazı hallerde, bize bir kafatasının ferdî yaşı hakkında el'an umumî bir fikir verebilir.

Bibliyografya

Ashley - Montagu, M. F. (1938), *Aging of the skull*. American Journal of Physical Anthropology, XXIII, sayı 3, S. 355 - 375.

- Broca, P. (1875). *Instructions craniologiques et craniométriques*. Mémoires de la Société d'Anthropologie de Paris, II, 2 série. Paris.
- Broca, P. (1879). *Instructions générales pour les recherches anthropologiques, A faire sur le vivant*. Paris.
- Campbell, T. D. (1925). *Dentition and palate of the Australian aboriginal*. Keith Sheridan Foundation Publication, sayı 1, Adelaide Üniversitesi. Adelaide.
- Campbell, T. D. (1939). *Food, food values and food habits of the Australian aborigines in relation to their dental conditions*. Kısım IV. Australian Journal of Dentistry, 43, sayı 5, s. 141 - 156.
- Drennan, M. R. (1929). *The dentition of a Bushman tribe*. Annals of the South African Museum, 24, Kısım 1, s. 61-87.
- Hrdlička, A. (1939). *Practical Anthropometry*. Philadelphia.
- Şenyürek, M. S. (1947). *A note on the duration of life of the ancient inhabitants of Anatolia*. American Journal of Physical Anthropology, 5, N. S., sayı 1, s. 55-66.
- Shaw, J. C.M. (1931). *The teeth, the bony palate and the mandible in Bantu races of South Africa*. London.

Tablo 1 — Anadolunun eski sakinlerinde üst büyük azılardaki aşınmanın yaşla olan münasebeti. Her iki cins

	Yaş 7 — 12					Yaş 13 — 20					Yaş 21 — 40					Yaş 41 — 60					Yaş 61 — X				
	I	II	III	IV	V	I	II	III	IV	V	I	II	III	IV	V	I	II	III	IV	V	I	II	III	IV	V
Üst Birinci Büyük Azı Dışı	Kalkolitik - Bakır	2	—	1	—	—	1	5	—	—	—	—	12	1	—	—	—	—	1	4	1	—	—	—	—
	Eski Tunç	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Hittit İmparatorluğu	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	4	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Post - Hittit - Frig	1	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Met - Pers - Hellenistik	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Roma - Bizans	1	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Yekûn	5	1	1	—	—	4	8	—	—	—	21	5	—	—	—	2	6	2	—	—	—	—	—	—	
Üst İkinci Büyük Azı Dışı	Kalkolitik - Bakır	—	—	—	—	—	2	3	—	—	—	7	4	1	—	—	—	—	5	—	1	—	—	—	—
	Eski Tunç	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	Hittit İmparatorluğu	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	2	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	Post - Hittit - Frig	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	
	Met - Pers - Hellenistik	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	Roma - Bizans	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Yekûn	—	—	—	—	—	6	4	—	—	—	10	11	1	—	—	1	5	1	1	—	—	—	—	—	
Üst Üçüncü Büyük Azı Dışı	Kalkolitik - Bakır	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	5	—	—	—	—	—	2	1	—	—	—	—	
	Eski Tunç	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	Hittit İmparatorluğu	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	Post - Hittit - Frig	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	
	Met - Pers - Hellenistik	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	Roma - Bizans	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	12	1	1	—	—	—	3	1	1	—	—	
Yekûn	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	12	1	1	—	—	—	3	1	1	—	—	—		

Tablo 2 — Anadolunun eski sakinlerinde alt büyük azılardaki aşınmanın yaşla olan münasebeti. Her iki cins

	Yaş 7 — 12					Yaş 13 — 20					Yaş 21 — 40					Yaş 41 — 60					Yaş 61 — X				
	I	II	III	IV	V	I	II	III	IV	V	I	II	III	IV	V	I	II	III	IV	V	I	II	III	IV	V
Alt Birinci Büyük Azı Dışı	Kalkolitik - Bakır	2	1	1	—	—	—	6	—	—	—	15	2	—	—	—	2	4	3	—	—	—	—	1	
	Eski Tunç	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	
	Hitit İmparatorluğu	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	6	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	Post - Hitit - Frig	2	—	1	—	—	1	1	—	—	—	2	2	—	—	—	2	1	—	—	—	—	—	—	
	Met - Pers - Hellenistik	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	Roma - Bizans	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	
Yekûn	5	3	2	—	—	—	2	9	—	—	—	23	6	1	—	—	5	5	4	—	—	—	1	1	
Alt İkinci Büyük Azı Dışı	Kalkolitik - Bakır	—	—	—	—	1	5	—	—	—	6	7	1	—	—	—	9	1	1	—	—	—	—	—	
	Eski Tunç	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	Hitit İmparatorluğu	—	—	—	—	—	1	—	—	—	3	5	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	Post - Hitit - Frig	—	—	—	—	2	1	—	—	—	—	1	2	1	—	—	1	2	—	—	—	—	—	—	
	Met - Pers - Hellenistik	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	Roma - Bizans	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	
Yekûn	—	—	—	—	4	8	—	—	—	—	10	16	3	—	—	1	13	2	1	—	—	—	1	2	
Alt Üçüncü Büyük Azı Dışı	Kalkolitik - Bakır	—	—	—	—	—	—	—	—	4	8	—	—	—	—	—	3	3	—	—	—	—	—	—	
	Eski Tunç	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	Hitit İmparatorluğu	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	Post - Hitit - Frig	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	Met - Pers - Hellenistik	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	Roma - Bizans	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Yekûn	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	17	5	—	—	—	—	5	4	1	—	—	—	1	2	